

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԵՒ

ԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԱԿԱՆ

Դ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 3.

1846

ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 1.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Հասարակ ժողովրդեան նրբաբնույթ ուժի հարկաւոր ու օգտակար է :

ՀԱՐԻՒՐ տարի մը կայ որ Լաւրոպայի զանազան ազգերը մասնաւոր ջանք մը ունին իրենց ժողովուրդը ուսմամբ ու քաղաքականութեամբ կրթելու և օրէ օր լուսաւորելու . ա. սիկայ այնպէս յայտնի բան է որ արևելեան ազգաց մէջ շատ մարդիկ մտուրնին դրած են թէ աս ջանքը՝ աս փոյթը Լաւրոպացոց միայն տրուած է, և թէ մէկը եւրոպացի ըլլալէն ետեւ՝ հարկաւ պէտք է որ իմաստուն ու բարեկիրթ ալ ըլլայ : Եւ կարծիքին ծռութեանը մէկ նշանն ալ աս ըլլայ որ Լաւրոպացոց մէջ ալ մարդիկ եղած են ու հիմա ալ կան, որ հասարակ ժողովրդեան համար ուսումն ու կրթութիւնը աւելորդ ու փոստակար բան կը սեպեն . ինչ պէտք է կ'ըսեն որ ամէն մարդ բան սորվի, ամէն մարդ գիտութեան ետեւէ ըլլայ . արհեստաւորը շատ շատ՝ իր անունը գրել՝ գիտնայ, վաճառականը շատ շատ՝ իր հաշիւները բռնել գիտնայ

բաւական է . ան խորունկ գիտութիւններն ու բարակ ուսմունքները պարապ մարդկանց, կամ շատ շատ վարժապետներու վարդապետներու բաներ են : Եւ ով կ'իմացուի որ ուսումն ու կրթութիւնը Լաւրոպացոց բնական կատարելութեան մը պէս եղած չեն, հապա իրենք ալ աշխատութեամբ ու ջանքով կը լուսաւորեն իրենց ժողովուրդները . ուստի անթիւ գրքերով, անհամար դպրոցներով, զանազան ընկերութիւններով ու նաև սաստիկ օրէնքներով վերոյիշեալ ծռութեան սկզբունքներուն դէմ կը պատերազմին, ու ամէն կերպով կը հաստատեն թէ ուսումն ու կրթութիւնը ամէն մարդու ալ հարկաւոր է, ամէն մարդու ալ օգտակար է :

Եւ խարհքիս երեսը ամէն բան իրեն համար վախճան մը ունի . նիւթական արարածները, օրինակի համար բոյսերը, բնական կերպով աճումնին առնելով՝ իրենց վախճանին կը հաս-

նին . կենդանիներն ալ իրենց բնական յօժարութեանը գրեթէ առանց իմանալու հետեւելով՝ իրենց վախճանին կը հասնին . ուստի աս անբան արարածներուն շարժողն ալ՝ վախճանն ալ բնութիւնն է : Սարգս այնպէս չէ . մարդուս վախճանն է ճշմարտութիւն . և աս ճշմարտութեան հասնելու համար՝ Ստուած իրեն խելք կամ բանականութիւն ու գործունէութիւն տուեր է . թէ որ իր խելքն ու գործունէութիւնը բանեցընէ ու կատարելագործէ , ճշմարտութիւնը կը գտնէ , իր վախճանին կը հասնի . իսկ թէ որ անհոգ ըլլայ ասոնք բանեցընելու ու սրելու , վախճանին չհասնիր ու անբան արարածներէն ալ վար կը մնայ : Արնայ ըսել մէկը թէ ատ կողմանէ վախ չկայ . վասն զի թէպէտ մարդս քանի որ տղայ է՝ բանականութիւնն ու գործունէութիւնը չեն բանիր , բայց հետ զհետէ երկուքն ալ կը բացուին , անով ճարտէ՛լայ , այսինքն տարիքը կ'առնէ , իր բանը կը գիտնայ , տուն տեղ կը կառավարէ , և այլն . ասանկով իր վախճանին կը հասնի : — Եւ մարդուս վախճանը ճշմարտութիւն է ըսինք , այսինքն իր ճշմարտ բարին ու երջանկութիւնը . անոր համար է որ նիւթական ու անցաւոր կամ խաբէական բարիքը զինքը չեն կշտացըներ , մանաւանդ թէ շատ անգամ աւելի անհանգստութեանն ու թշուառութեանը պատճառ կ'ըլլան : — Ինչո՞ւ համար : — Սոսն զի իրեն խելքը՝ բանականութիւնը՝ աստուածային բոց մըն է որ կրնայ թէ լոյս տալ և թէ այրել . կրնայ աղէկի ալ գործածուիլ՝ գէշի ալ . նմանապէս գործունէութիւնը կրնայ իրեն երջանկութեանն ալ պատճառ ըլլալ՝ թշուառութեանն ալ , ինչպէս որ ամէն օրուան փորձով ալ ամէն մարդ կը տեսնէ . ուստի երբ որ մէկը աս իր կարողութիւնները գէշի կը բանեցընէ , ըսել է թէ ճշմարտութենէն կը խտորի ու ստուութեան ետեւէն կ'երթայ , որ իր վախ

ճանին հակառակ է . անոր համար ալ հարկաւ անհանգիստ ու թշուառ կ'ըլլայ : Արդ ինչ բանով մարդուս խելքը կրնայ սրուիլ ու կատարելագործուիլ , բայց եթէ ուսմամբ ու կրթութեամբ . թէ որ խելքը լոյս է , ուսումը ձէթ է որ ան լոյսը վառ կը պահէ . թէ որ խելքը զեկ է , ուսումը զեկավարն է , որով մարդ շիտակ ճամբուն մէջ կը քալէ . թէ որ խելքը գանձ է , ուսումը աճեցընողն ու պահպանողն է , որով մարդս իր երջանկութիւնը կը գնէ նաեւ աս աշխարհքիս վրայ : Արեմն երբոր ամէն մարդ ալ խելք առեր է Ստուծմէ , ու ամէն մարդ ալ աս խելքովը պիտի գտնէ ճշմարտութիւնը կամ իր երջանկութիւնը , ինչո՞ւ համար միայն ոմանք պարտական պիտի ըլլան խելքերնին սրելու ուսմամբ ու կրթութեամբ , ու ոմանք զուրկ պիտի մնան աս կատարելութենէն , ու անով նաեւ իրենց երջանկութենէն : Արեմն հարկաւոր է որ ամէն մարդ ալ կրցածին չափ ետեւէ ըլլայ ուսում ու կրթութիւն սորվելու , որպէս զի իր վախճանին կարենայ հասնիլ :

Իսկ աս ուսման ու կրթութեան օգուտները այնչափ յայտնի են որ երկայն խօսքերով ցուցընելը աւելորդ աշխատանք մըն է : Սոսն զի աշխարհքիս վրայ ո՞ր օգտակար , գեղեցիկ կամ վսեմ բանը կայ որ ուսմամբ կրթութեամբ խելքի պտուղը չըլլայ . ինչով է որ խարխուլ վրաններուն ու գետնափոր բնակարաններուն տեղը հոյակապ պալատներն ու փառահեղ տաճարները բռներ են . ինչով է որ ռամկական հատուկտիր երգերուն ու առասպելախառն աւանդութիւններուն տեղը՝ հոմերոսի ու Վիրգիլիոսի և անոնց նման հեղինակներուն գրուածքները բռներ են . ինչով է որ արդարութե առաջին պարզ ու անկատար սկզբունքներուն տեղը՝ իմաստուն ու զարմանալի օրինաց գրքերը բռներ են . մէկ խօսքով , ինչէ՞ն է որ Արդարաւոր ազգերը մէկմէկէ աւելի քաղաքակա

նույն թեամբ ծաղկեր են ու օրէ օր կը ծաղկին, բայց եթէ ուսմամբ ու կրթութեամբ՝ որոնց այնչափ ջանքով ետեւէ են : Ուսմամբ աւելի մտքերնին կը լուսաւորուի, կրթութեամբ ալ սրտերնին կը շտկուի . աս է իրենց քաղաքականութեան հիմը, ասով է որ յոյս ունին հետ զհետէ աւելի ալ ծաղկելու : Եկ ազգի մը կամ տէրութեան մը մէջ երբոր աս ուսման ու կրթութեան սէրն ու ջանքը տիրած են, հոն այնչափ օրէնքներու ու կարգաւորութիւններու կարօտութիւն չկայ . իսկ ուր որ ուսումն ու կրթութիւնը կը պակսին, օրէնքներն ու բարեկարգութիւնները որչափ ալ զարմանալի ըլլան՝ ազգին քաղաքականութիւնը անոնցմով չաւելնար :

Եւ իմաստը յաջորդ յօգուածնէրուն մէջ աւելի կը բացատրենք :

Հ. Գ. ԱՅՎ :

Վերջ Իարդաւուս — Իարդաւաճէն խելս սորվելու — Իերդ :

Իսկովի այսչափ մարդիկ կարգաւորութեւն են, ու իրենց կարգացածէն խելք չեն սորվիր, օգուտ մը չեն շահիր կամ շուտ մը կը մոռնան, ու շատ կարգացողներն ալ շատգէտ չեն ըլլար : — Երբ մեծ պատճառը՝ կարգաւորուն կամ սորվելուն կերպը չգիտնալն ու չբանեցընելն է : Եւ կերպով գիրք կարգացողը աւելի շատ բան կը սորվի՝ քան թէ շատ բան կարգացողը . աս կերպը սորվին ու սորվեցընելը դիւրին բան չէ, բայց քանի մը ընդհանուր կանոններ կայ որ պէտք է դիտել :

Եւ մէն բանէ առաջ՝ կարգաւոր ու սորվելու փափաք պէտք է ունենալ, առանց անոր ամէն բան փուճ է : Երկրորդ ամենահարկաւոր է մտադրութիւնը . ինչպէս որ ցնդած խելքով կարգացողին օգուտ մը չընէր կարգացածը, այսպէս ալ որչափ մէկը

մտադիր ըլլայ՝ այնչափ լաւ կը տպաւորի մտքին մէջ կարգացածը : Եւ իսկ չկարծէ մէկը թէ մտադրութիւնը ներով ու գլուխն ալ ճաթեցընելով՝ պիտի կարենայ ամէն բան միտք տանել ու ամէն բանէ օգուտ քաղել . աս բանիս համար մտքի ոյժ ու յարմարութիւն ալ պէտք է : Եւ մէն ուսմունք՝ ամէն գրուածք ամենուս մտքին համար չեն . ան բաներն որ յայտնապէս մեր խելքէն շատ վեր կ'երևնան, ու օգնական մը չունինք որ անոնք մեզի հասկըցընէ, պէտք է մէկդի թողունք, ու ժամանակը շահաւոր ընեմ ըսելու ատեն՝ բոլորովին անշահ չընենք : Եւ սով չեմ ուզեր ըսել թէ որ և իցէ բան մտքերնուս դժուար եկածին պէս թողունք . հապա անոնք որ մեր սովորական կարգացմունքներն են ու մեր սիրած ուսմունքին կը վերաբերին՝ պէտք է քննենք, նորէն վրայէն անցնինք, ինչուան որ լաւ մը հասկընանք :

Եւ ատ հարկաւոր է կարգաւոր աւտենն ալ ընտրել, մանաւանդ՝ թէ որ ծանր, ու դժուար սորվելու բան մըն է . յայտնի է որ զբաղմանց, կրից, քնոյ, կերակրոյ, իրիկուան, յոգնութեան ատենները յարմար ատեն չեն բան միտք առնելու, բայց եթէ պարզ ու զուարճալի բաներ ըլլան . մնացած ատեններն ալ աւելի օգտակար կ'ըլլան՝ թէ որ մէկը հաստատ ատեն մը որոշէ կարգաւորն :

Եւ անկ մտադրութեամբ շատ հաւանական է որ մարդս աւելի շահ տեսնէ, ու ան թշուառ մոռացկոտութենէն շատ բան ազատէ : Բայց ինչ ընենք այնչափ բաներն որ մէկ կողմէն մտքերնիս կը մոռնան, մէկալ կողմէն կ'եւլեն . ուր են ան իյորենացւոյն, ան () գոստինոսին, ան Եյպանիցին միտքերը՝ որ կարծես թէ մէյմէկ ամբողջ գրատուններ էին . ու զած ատեննին իրենք իրենց մտքին հետ կը զբաղէին, ուրիշներու ալ իրենց դիզած գանձերը կը բաժնէին :

Եւ երբ մտադրութիւն բաւական չէ